

*Substantiated on the basis of the results of research self-inadequacy of most of the subjects, indicating a trend of abuse I am the concepts of modern pidlitktiv.rizki*

*The article shows that adolescent perceives the world around, building their relationship through the prism of their own self-concept, which promotes a sense of certainty, consistency of the individual determines the interpretation of experience. The paper found that the self-concept of the individual determines the behaviors of adolescents.*

*The paper presents the logic further urgent problem – the formation of a positive self-concept in adolescents who have directed their activity on self-knowledge, the will and desire to make their lives and themselves.*

**Keywords:** *self-concept, conflict behavior, adolescence.*

Отримано: 15.05.2014 р.

УДК 159.9.072.4

*Дронов А.Є.*

## **СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ**

*Дронов А.Є. Соціально-психологічні фактори формування девіантної поведінки у неповнолітніх засуджених. У дослідженні піддається аналізу делінквентна поведінка неповнолітніх засуджених, що веде до формування компенсаторного гіпертрофованого самоствердження, нігілізму, яскраво вираженого хворобливого самолюбства, негативного наслідування та підтримання злочинності. Мета дослідження – охарактеризувати явище як асоціальну, протиправну поведінку, яка безсумнівно завдає шкоди окремим людям і суспільству. Основними методами дослідження є теоретичний аналіз найбільш сучасних наукових джерел з відповідної тематики, проведення опитування та аналіз отриманих результатів з використанням методів математичної статистики. В дослідженні формується коло соціально-психологічних чинників, які завважають успішній реадaptaції та ресоціалізації неповнолітніх у пенітенціарній практиці.*

**Ключові слова:** *девіантна поведінка, делінквентна поведінка, біологічний компонент, соціальний компонент, психологічний компонент, психологічний захист.*

*Дронов А.Е. Социально-психологические факторы формирования девиантного поведения у несовершеннолетних осужденных. В исследовании анализируется делинквентное поведение несовершеннолетних осужденных, которое ведет к формированию компенсаторного гипертрофированного самоутверждения, нигилизма, ярко выраженного болезненного самолюбия, негативного подражания и поддержания преступности. Цель исследования – охарактеризовать явление как асоци-*

*альное, противоправное поведение, которое, несомненно, наносит вред отдельным людям и обществу. Основными методами исследования являются теоретический анализ наиболее современных научных источников по соответствующей тематике, проведение опроса и анализ полученных результатов с использованием методов математической статистики. В исследовании формируется круг социально- психологических факторов, которые мешают успешной реадaptации и ресоциализации несовершеннолетних в пенитенциарной практике.*

**Ключевые слова:** *девиантное поведение, делинквентное поведение, биологический компонент, социальный компонент, психологический компонент, психологическая защита.*

**Постановка проблеми.** Твердо сформована девиантна поведінка в умовах відбування покарання на сьогодні є, на жаль, реалією сьогоднішня в мікросередовищі засуджених. Саме тому, для підвищення ефективності профілактики цього негативного явища, є актуальним вивчення джерел такої поведінки, що потребує докладного дослідження. Беззаперечно кожне суспільство керується певною системою норм, яка в свою чергу залежить від соціально-економічного, політичного та духовного стану нашого суспільства. Оцінка будь-якої поведінки полягає у порівнянні її з певною нормою, відхилення від якої складає характеристику девиантної поведінки. Разом із тим, через аномію в мікросередовищі з девиантною спрямованістю, наприклад засуджених, саме така поведінка може вважатися нормою.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Розробкою питання поведінки, яка відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм, займалися такі вчені, як Л. М. Балабанова, М. І. Бобнєва, М. Вебер, С. А. Даштаміров, Е. Дюркгейм, Ю. А. Клейберг, Р. Мертон, Р. Мілз, Р. Морріс, Т. Парсонс, В. Д. Плахов, А. А. Ручка, М. Шериф, В. А. Ядов та ін.

Девиантна поведінка завжди пов'язана з певною невідповідністю людських вчинків, дій та діяльності, поширених в тій чи іншій групі, нормам, правилам поведінки, ідеям, стереотипам, установкам, цінностям прийнятим у конкретному суспільстві в певний історичний період. Вчені вже давно намагаються пояснити першопричини виникнення поведінки, що відхиляється. Так, зокрема базові засади дослідження девиантної поведінки були започатковані ще Е. Дюркгеймом, Р. Мертоном, Т. Парсонсом, Г. Беккером, Ж.Н. Фішером, Н. Дж. Смелзером та ін.

Психологічна література визначає девиантну поведінку як систему вчинків особистості, котрі виходять за загальноприйняте уявлення про нормальну (нормативну) поведінку у певній сфері суспільних відносин; поведінку з відхиленням від прийнятих у суспільстві правових або моральних норм [1, с. 34].

Соціологічна енциклопедія характеризує девіантну поведінку як таку, що не збігається із соціальними цінностями і нормами, які прийняті у суспільстві [2, с. 79]. Але перш ніж зосередитись на дослідженні феномену девіації, слід визначити, чим є норма, щодо якої й відбувається те або інше поведінкове відхилення. Спираючись на праці провідних науковців [3, с. 311], нами встановлено, що поняття норми у літературі трактують по-різному:

а) як середньостатистичний показник – величина, яка найчастіше зустрічається, але не має чітко визначених меж (А. Кетле);

б) як "золота середина" – закон пропорцій, встановлений в тілі людини та тварини (А. Н. Стахов, В. Є. Михайленко, А. В. Кашенко);

в) як динамічна відповідність внутрішніх взаємовідносин систем організму (М. Я. Брейтман);

г) як функціональний оптимум, тобто процес, що визначає оптимальний рівень функціональної діяльності (А. А. Корольков, В. П. Петленко, К. В. Судаков);

д) як засоби соціальної регуляції поведінки індивіда і груп (М. І. Бобнєва);

е) як сукупність потреб та очікувань, які суспільство ставить перед своїми членами з метою здійснення діяльності встановленого зразка (А. А. Ручка);

є) як обумовлений соціальною практикою соціокультурний інструмент регулювання відносин у конкретно-історичних умовах життя суспільства (Ю. А. Клейберг).

Отже, нестандартну поведінку, яка відхиляється від норми, називають девіантною. У нашому ж дослідженні ми піддаємо аналізу лише негативну сторону девіантної поведінки, а саме делінквентну поведінку засуджених. При цьому, на нашу думку, окремої уваги заслуговує проблема девіантної поведінки неповнолітніх, адже саме в цей період відбувається формування та становлення людини як особистості, і від вибору життєвого шляху залежить майбутнє не лише окремого неповнолітнього, але й суспільства в цілому.

При вивченні причин девіантної поведінки думки вчених розходяться і в психології обговорюються наступні аспекти:

- порушення в становленні, формуванні і розвитку особистості (А. Є. Личко, А. В. Петровський, Л. Пожар, Т. П. Шилова);

- порушення в діяльнісній стадії онтогенезу (Д. Б. Ельконін, М. Ю. Кондратьєв);

- вплив соціального середовища, способу життя близьких та рідних людей на характерологічні та особистісні зміни особистості (А.

Бандура, М. І. Буянов, А. І. Захаров, А. Є. Личко, Г. М. Миньковський, А. В. Петровський, Л. Б. Шнейдер, В. В. Юстицький та ін.);

- вплив соціокультурних особливостей (Л. Ф. Філонов); членство в неформальних групах, де панують антисоціальні норми (А. В. Петровський, М. В. Розін);

- наявність кризи підліткового віку (Ф. Дольто, Е. Еріксон, Д. І. Фельдштейн, Л. Б. Філонов);

- вплив засобів масової інформації (кіно- відеопродукції з елементами насильства та сексуальної розпусти) на особистість неповнолітнього (М. В. Цилуйко); вплив комп'ютерних ігор (О. Ю. Єрмолаєв, Т. М. Марютіна, М. Лук'яненко).

Трактування причин девіантної поведінки тісно пов'язане з розумінням самої природи цього соціально-психологічного явища. Людська поведінка складається з біологічних, соціальних та психологічних компонентів. В залежності від того, якому з них в рамках тієї чи іншої теорії надається перевага, визначаються і головні причини цієї поведінки. Розглянемо деякі з них:

Біологічний підхід. Природа і причини девіантної поведінки полягає у взаємозв'язку між анатомією чи психологічною конституцією людини і злочинною поведінкою (Ч. Ломброзо).

У. Пірс в результаті генетичних досліджень в середині 60-х років прийшов до висновку, що наявність зайвої У-хромосоми у чоловіків обумовлює можливість причетності до кримінального насильства.

Х. Айзенк (1970) вивчаючи засуджених, зробив висновок, що екстраверти більш схильні до скоєння злочину, ніж інтроверти, а це, в свою чергу, детерміновано на генетичному рівні.

Психологічний підхід. Представники різноманітних психологічних шкіл по-різному трактують причини виникнення девіантної поведінки.

На думку більшості вчених, найбільш популярним та основним критерієм норми психічного розвитку є здатність суб'єкта до адаптації.

Гуманістична психологія розглядала поведінку, яка відхиляється від норми, як неспроможність адаптуватися. Таке розуміння пропонує включити в коло критеріїв норми не тільки успішне пристосування до соціального середовища, але і прогресивний розвиток творчих здібностей. За Р.К.Мертоном, який услід за Дюркгеймом досліджував це явище, це розлад між культурно заданими цілями і легітимними інституціоналізованими засобами, що призводить до аномічного напруження. Деградація культурної та соціальної структури веде до необхідності подолання цього як перевантаження переживань та пов'язана з формуванням комунікативних здібностей і впевненістю в собі (позитивна самооцінка) на їх основі. В свою чергу, невпевненість в собі і низька самооцінка розглядаються як

витоки порушення адаптації і аномалії розвитку. Залежно від вибору між цілями або засобами виникають різноманітні форми адаптації до цієї ситуації, що найчастіше може реалізуватися як девіація.

Я-концепція – система уявлень індивіда про себе, на основі якої він будує свої відносини з оточенням і самим собою. Перебудова Я-концепції – процес дуже складний і може супроводжуватися особистісними розладами. Основним джерелом відхилень в психоаналізі вважається конфлікт між несвідомими потягами ("Воно") і соціальними обмеженнями ("Я" і "над-Я"). Нормальний розвиток особистості передбачає наявність оптимальних захисних механізмів, які врівноважують сфери свідомого та несвідомого.

Неофрейдисти Д. Боулб, Г. Салліван, К. Хорні вбачають причини відхилень в депривації дитини. В якості важливого фактору формування особистості А. Адлер виділяє структуру родини, різноманітне становище дитини в цій структурі і відповідний тип виховання значно впливають, а інколи і відіграють вирішальну роль у виникненні девіантної поведінки. Наприклад, гіперопіка, за Адлером, веде до розвитку інфантильності, комплексу неповноцінності.

Соціологічний підхід. Дослідження соціологів кінця ХІХ – початку ХХ століття М. Вебера, Д. Дьюї, П. Д'юпаті, Ж. Кете виявили зв'язок поведінки, що відхиляється, із соціальними умовами існування людей і довели, що число аномалій в поведінці людей збільшувалося в періоди соціальних потрясінь, війн, економічних криз, що суперечило біологічній теорії походження девіантної поведінки. Також існує думка, що однією з головних причин всіх соціальних відхилень є соціальна нерівність, яка породжує протиріччя між потребами і можливостями їх задоволення в залежності від того, до якої групи належить індивід. Зокрема, Е. Дюркгейм вважав, що деякий оптимальний рівень девіації притаманний людському суспільству, як температура людському тілу.

За даними вікової психології до групи "неповнолітні" відносять осіб віком 11-18 років (11-15 – підлітковий, а 16-18 – юнацький вік).

Ми вважаємо, що дослідження цієї проблеми слід починати з пубертатного періоду, впродовж якого формується особистість. Адже протягом пубертатного періоду, тобто періоду статевого дозрівання, у фізичному стані підлітка відбуваються перебудова організму, закінчується досягненням статевої зрілості, тобто змінюються будова і пропорції тіла, зовнішність, фізіологічні процеси, причому така перебудова відбувається нерівномірно (явище акселерації чи ретардації), що в результаті також суттєво впливає на мотивацію, самооцінку, потреби, образ "я", взаємостосунки з оточенням тощо.

На цьому етапі життя відбуваються важливі зміни у психіці, що на фоні різних негативних соціально-психологічних факторів призводить до формування девіантної поведінки [4]. Потрібно зауважити, що такі зміни часто призводять до негативних наслідків, що можуть проявлятися у схильності до аморальної хуліганської поведінки, яка з часом укріплюється та переходить у більш стійкі асоціальні чи навіть антисоціальні форми.

Для прикладу, після розпаду СРСР та руйнації ідеології зріс рівень злочинності, де об'єктом злочинів є право власності. В даний час для багатьох підлітків характерна орієнтація на особисте матеріальне благополуччя, на дії з його забезпечення, на життя за принципом "як хочеться", на самоствердження будь-якою ціною і будь-якими засобами, незважаючи на соціальні норми та обмеження.

У цьому випадку ними керує не лише користь та прагнення задовольнити свої потреби у самостверженні злочинним шляхом, а приваблює і сам процес скоєння правопорушень та злочинів, участь задля компанії, розваги, щоб не бути боягузом і "білою вороною". Тобто девіантна поведінка неповнолітніх – розповсюджений феномен, який визначає процес зрілості та соціалізації, набирає все більших обертів у період підліткового віку.

Проведений нами аналіз засвідчує, що найбільш поширеною та яскраво вираженою формою девіантної поведінки, що зустрічаються у неповнолітніх, можуть бути втечі з дому і бродяжництво пов'язані з проблемою соціального аутсайдерства. Зупинимось на цих феноменах докладніше.

Соціальні аутсайдери – це люди, які не змогли самоствердитись, самостійно реалізуватися в житті, не змогли знайти гідне місце в суспільстві в силу об'єктивних і суб'єктивних причин та опинилися в найбільш низьких його шарах. Бродяжництво є однією з крайніх форм аутсайдерства. За Р. Мертоном це – поведінка, яка є результатом подвійного конфлікту – невдачі в прагненні досягти мети законними засобами і неможливості вдатися до незаконних способів унаслідок внутрішньої заборони [5, с. 64].

Причинами втечі з дому та бродяжництва неповнолітніх можуть бути як об'єктивні (житлова проблема, погіршення соціально-економічної і політичної ситуації в країні, стихійні лиха, погіршення екологічної ситуації у ряді регіонів країни тощо), так і суб'єктивні (обумовлені психологічними особливостями особи) причини. Але в більшості випадків простежується поєднання об'єктивних і суб'єктивних причин, що формує внутрішню мотивацію бродяжництва, як форми реалізації есканізму.

Дослідження С. А. Бадмаєва, А. Л. Гройсмана, В. Ф. Матвєєва показують, що втечі, які повторюються, переважно бувають в період

7-16 років у хлопчиків. Починаючи з 14-15 років, схильність до втечі та бродяжництва проявляються рідше, а потім поступово зникають. Це може бути своєрідною формою неадаптивної протестної поведінки внаслідок образи на вчителів, батьків (страх перед покаранням за проступок чи незадовільну оцінку), або ж через поганий настрій, що негативно впливає на рефлексивну критичну самооцінку ситуації, яка склалася.

Також період так званого "дорослішання" характеризується змінами в емоційно-почуттєвій сфері:

- підвищеною чутливістю, емоційністю, імпульсивними проявами, неадекватною реакцією на зовнішні події;

- завищеним рівнем домагань, переоцінкою власних можливостей;

- прагненням об'єднатися у групи (потреба у референтному спілкуванні, комфорті, самоствердженні);

- наявністю певного уподобання – хобі, адже таке захоплення може мати як позитивну (заняття спортом, музикою, наукою), так і негативну (надмірне захоплення комп'ютерними іграми, віртуальними знайомствами, шкідливими звичками) спрямованість;

- формуванням "мінімуму особистості" (14-16 років) та "мінімуму соціально зрілої особистості" (16-18 років);

- зміною таких важливих процесів, як мислення, відчуття, сприйняття, світу ілюзій, також у повній мірі проявляються риси темпераменту, здібності, задатки.

Особливо яскраво це спостерігається у поведінкових реакціях. На думку Л.Б.Шнейдер, в період неповноліття, статевого дозрівання, поведінка в значній мірі визначається характерними для цього періоду життя реакціями емансипації, групування з ровесниками, різних захоплень (хобі), імітації шаблонів поведінки дорослих, а також формуванням сексуального потягу [6, с. 67].

Такі характерологічні зміни часто проявляються як надкомпенсаторні реакції у поведінці підлітка, що, в свою чергу, на фоні низького освітнього та інтелектуального рівня, а також соціальної дезадаптації часто призводить до криміналізації поведінки підлітка. Так, В.С.Медведев зазначає, що особливості злочинності неповнолітніх визначаються двома групами чинників:

- а) хронологічними рамками певної вікової групи та її анатомо-фізіологічними характеристиками;

- б) індивідуально-психологічними, соціально-психологічними, психолого-правовими рисами неповнолітніх [7, с. 138].

Адекватна чи деформована правосвідомість формується в залежності від того, в якій мірі неповнолітній засвоїв соціальні норми, від чого і буде залежати вибір подальшого життєвого шляху.

Також потрібно зауважити, що найчастіше такі підлітки обтяжені адикціями у формі алкоголізації чи наркотизації, маючи деліквентну спрямованість. Вони скоюють злочини в стані наркотичного чи, алкогольного сп'яніння, тобто коли контроль над поведінкою і їх спонуканнями знижений.

Відповідно до досліджень цієї проблеми вплив соціальних умов життя неповнолітнього на психологічні особливості може виявлятися в тих чи інших формах поведінкових розладів. Серед таких розладів варто розрізняти вікові девіації, пов'язані з особистісним розвитком у період неповноліття і девіантну поведінку, коли вона суперечить соціально-культурним нормам, але не виходить за рамки сімейних взаємодій або шкільної дезадаптації, тобто не має антисоціальної спрямованості.

Отже, узагальнюючи викладене, слід відзначити існування різносторонніх взаємопов'язаних факторів, які обумовлюють девіантну поведінку, а саме:

а) індивідуальний фактор, який діє на рівні психобіологічних приписів девіантної поведінки, які ускладнюють соціальну і психологічну адаптацію індивіда;

б) педагогічний фактор, пов'язаний із дефектах шкільного та сімейного виховання;

в) психологічний фактор – несприятлива взаємодія індивіда з навколишнім середовищем;

г) соціальний фактор, що визначається соціальними, економічними, політичними умовами існування суспільства [6, с. 68].

Проаналізувавши основні теорії та підходи до пояснення сутності та витоків девіантної поведінки в цілому, можна констатувати наступне: девіантна поведінка – це поведінка, яка відхиляється від загальноприйнятих норм.

Важливим чинником виникнення девіантної, а згодом і адиктивної поведінки у неповнолітніх, яка згодом призводить їх позбавлення волі, є також несприятлива ситуація в сім'ї, деформовані чи відсутні стосунки з рідними. Причиною може бути неповна сім'я, відсутність батьків, наявність судимості у рідних, насамперед у матері з якою у підлітка природно емоційний зв'язок сильніше ніж з батьком. Так, за даними МВС щорічно в Україні виявляється близько 12 тис. неповнолітніх, які взагалі не підтримують ніяких стосунків з батьками [8, с. 39].

У місця позбавлення волі такі підлітки потрапляють вже зі сталою девіантною поведінкою, як характерологічною особливістю з ярко вираженими акцентуаціями характеру. Так, більшість з них мають повністю сформовану залежність від психоактивних речовин, тобто це молоді люди з адиктивною поведінкою. Сьогодні ні в кого не викликає



сумніву той факт, що залежність від психоактивних речовин (адиктивна поведінка) бере початок з шкільного віку і, навіть, у більш ранньому віці. Причому, в рівній мірі, як у хлопчиків, так і у дівчаток. І ті, і інші перший раз закурили сигарету, вжили алкоголь або спробували коноплю ще в шкільному віці, не відчуваючи себе повноцінною особистістю, перебуваючи в дисгармонії, ненавидячи себе, знаходячись в екзистенціальному вакуумі, постійно терзаючись від душевного болю. Адже, відчуття власної цінності і любов до самого себе виникають з самої ранньої фази відносин "батько – дитина". Базове почуття благополуччя закладається у дитини віком до 1,5 роки, а відсутність цього благополуччя може проявитися не тільки у виникненні залежностей, але і в підвищеній агресивності, зниженні успішності, неможливості побудувати досить міцні взаємини з однолітками та формування комплексів, вже у підлітковому віці.

Також, треба зауважити, що основна маса засуджених які потрапляють в установи виконання покарань є залежними від алкоголю або інших психоактивних речовин. Така залежність формується вже до вісімнадцятирічного віку, і найчастіше це діти алкоголіків і наркоманів, тобто це нащадки неблагополучних або неповних сімей. Такі батьки не приділяють достатньої уваги дітям, через що останні відчують себе відчуженими, зайвими. Трапляються ситуації, коли неповнолітні стають заручниками батьків при розлученні. Неповнолітні накопичують образу на батьків, займають презирливо-засуджуючу позицію до одного чи обох із них.

Батьки потурають щодо вживання підлітками алкоголю та наркотичних речовин, не контролюють поведінку своїх дітей, часто батько і мати конфліктують між собою, що формує в дитині почуття провини і догляд в алкоголізацію або наркотизацію. Грубість, приниження людської гідності, аморальні вчинки старших в такій сім'ї озлобляють підлітка, тим самим формуючи в ньому мотив помсти не тільки оточуючим, а й собі. Така атмосфера в сім'ї породжує у підлітка негативну психологічну реакцію, підліток хоче відстояти свою людську гідність, утвердитися як особистість якщо не в родині, то серед ровесників, з'являється бажання "швидше вирости".

Психологічний захист чи компенсація відбуваються через контакт та об'єднання із собі подібними, і тими однолітками, які можуть зрозуміти, допомогти порадою, як "віддячити" дорослим. Одним із таких способів "відплати" можуть стати протестні форми самоствердження, тобто поведінка та вчинки, які суперечать загальноприйнятим нормам моралі. Такі підлітки часто вже мають по одній або навіть кілька

судимостей, а нерідко і по кілька років відбування покарання за важкі або середньої тяжкості злочини, починаючи свій "кримінальний стаж" у колоніях для малолітніх.

Присутність в сім'ї або близькому оточенні раніше засуджених, алкоголіків або наркоманів нерідко призводить до формування у ставленні до оточуючих утилітарної психології. У неповних сім'ях, відсутність одного з батьків підліток сприймає болісно і намагається заповнити порожнечу шляхом наслідування іншим особам, серед яких нерідко виявляються злочинці, які чинять на несформовану особистість підлітка негативний вплив. Звідси – замкнутість, почуття помсти, озлобленість, агресивність, хамство та "цілий букет" комплексів, плюс бажання всякою ціною завоювати авторитет серед ровесників, довести власну індивідуальність, яка заслуговує більш престижного місця і становища.

Як результат, з таких родин виходять підлітки, які перейняли у дорослих членів сім'ї всі найгірші якості, такі як, цинічне ставлення до моральних норм, неповага і навіть хамське ставлення до оточуючих, негативне ставлення до соціальних норм і правил поведінки. Таким чином, підліткам-правопорушникам властиве бажання компенсаторного (хворобливого) самоствердження, звідси схильність ставити все під сумнів, яскраво виражене хворобливе самолюбство, негативне наслідування і образливість. Часто присутня агресивна реакція на об'єктивну оцінку їх вчинків, нестабільність або відсутність інтересів, високий рівень дратівливості, відсутність вольових якостей на тлі нестійкості переконань. У свою чергу, це щільно закріплює їх негативний, навіть злочинний статус і озлоблює таких молодих людей остаточно.

Така ранньовікова деформація визначає тенденцію до того, що основним психологічним станом злочинців, які щойно потрапили в місця позбавлення волі, є стан безнадійності і приреченості, відтак процес виправлення таких людей є малоефективним в результаті втрати деякими з них надії на краще майбутнє. Через гіпертрофовану екстернальність ці молоді люди підкоряються долі. При таких психічних станах людина втрачає жагу до життя, зникає бажання підняти свій інтелектуальний та освітній рівень. Внаслідок втрати життєвих перспектив на тлі соціально-психологічної дезадаптації, перехід у доросле життя супроводжується бурхливою хаотичною перебудовою психіки.

При певній розмитості поняття "девіантна поведінка", за ним приховані цілком реальні і помітні соціальні явища, що виявляються в різних видах і формах: злочинність, наркоманія, пияцтво, алкоголізм, проституція, втечі з дому, бродяжництво, агресивна та аутоагресивна поведінка, ігromанія та ін. Навіть далеко не повний перелік та аналіз цих явищ

дозволяє краще зрозуміти ці складні елементи суспільного життя, конкретніше уявити собі природу девіантної поведінки в цілому, а можливо, і позбутися деяких звичних ілюзій і міфів, якими суспільство за потребою пояснює криміногенну проблему.

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати коло соціально-психологічних чинників, які заважають успішній реадaptaції та ресоціалізації неповнолітніх в пенітенціарній практиці. Сюди можна віднести намагання підлітком заповнити порожнечу шляхом наслідування іншим особам якими нерідко є злочинці, в яких вони переймають всі найгірші якості, такі як, цинічне ставлення до моральних норм, неповага, хамське ставлення до оточуючих, нехтування соціальними нормами і правилами поведінки. Також формування психологічного захисту відбувається через референтний контакт та об'єднання із собі подібними, у той час, як провідним стає бажання компенсаторного гіпертрофованого самоствердження, що породжує тотальний нігілізм, яскраво виражене хворобливе самолюбство, негативне наслідування і образливість.

### Список використаних джерел

1. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / [кол. авт.: Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. – [вид. 2-е, уточ. та доп.]. – К. : КНТ, 2008. – С. 34.
2. Социологическая энциклопедия / [под. общ. ред.. А.Н. Данилова]. – Мн. : БелЭн, 2003. – С. 79.
3. Баженов В. Г. Психологические механизмы коррекции девиантного поведения школьников. / В. Г. Баженов, В. П. Баженова. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 320 с., Балабанова Л. М. Судебная патопсихология. Вопросы определения нормы и отклонений : [монографія] / Любовь Матвеевна Балабанова. – Донецк : Сталкер, 1998. – 429 с., Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / Маргарита Исидоровна Бобнева. – М. : Наука, 1978. – 311 с.
4. [http://pidruchniki.ws/1931071036185/psihologiya/pubertatniy\\_period\\_12-17\\_rokiv](http://pidruchniki.ws/1931071036185/psihologiya/pubertatniy_period_12-17_rokiv) .
5. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения : [учебное пособие для вузов] / Юрий Александрович Клейберг. – М. : ТЦ Сфера, 2003. – С. 64.
6. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Лидия Бернгардовна Шнейдер. – [2-е изд.]. – М. : Академический Проект ; Гаудеамус, 2007. – С. 67-68.
7. Медведєв В. С. Кримінальна психологія : [підручник] / Володимир Степанович Медведєв. – К. : Атіка, 2004. – С. 138.

8. Казміренко Л.І. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни "Психологічна профілактика девіантної поведінки підлітків" / Л.І. Казміренко, О.І. Кудерміна. – К. 2013. – С. 39.

### **Spisok vikoristanix dzherel**

1. Juridichna psihologija. Slovník: Dovidkove vidannja / [kol. avt.: D. O. Aleksandrov, V. G. Androsjuk, L. I. Kazmirenko ta in.]; za zag. red. L. I. Kazmirenko, Є. M. Moiseeva. – [vid. 2-e, utoch. ta dop.]. – K. : KNT, 2008. – S. 34.

2. Sociologicheska ja jenciklopedija / [pod. obshh. red.. A.N. Danilova]. – Mn. : BelJen, 2003. – S. 79.

3. Bazhenov V. G. Psihologicheskie mehanizmy korrekcii deviantnogo povedenija shkol'nikov. / V. G. Bazhenov, V. P. Bazhenova. – Rostov n/D : Feniks, 2007. – 320 s., Balabanova L. M. Sudebnaja patopsihologija. Voprosy opredelenija normy i otklonenij : [monografija] / Ljubov' Matveevna Balabanova. – Doneck : Stalker, 1998. – 429 s., Bobneva M. I. Social'nye normy i reguljacija povedenija / Margarita Isidorovna Bobneva. – M. : Nauka, 1978. – 311 s.

4. [http://pidruchniki.ws/1931071036185/psihologiya/pubertatnij\\_period\\_12-17\\_rokiv](http://pidruchniki.ws/1931071036185/psihologiya/pubertatnij_period_12-17_rokiv) .

5. Klejberg Ju. A. Psihologija deviantnogo povedenija : [učebnoe posobie dlja vuzov] / Jurij Aleksandrovich Klejberg. – M. : TC Sfera, 2003. – S. 64.

6. Shnejder L. B. Deviantnoe povedenie detej i podrostkov / Lidija Bergardovna Shnejder. – [2-e izd.]. – M. : Akademicheskij Proekt ; Gaudeamus, 2007. – S. 67-68.

7. Medvedev V. S. Kriminal'na psihologija : [pidruchnik] / Volodimir Stepanovich Medvedev. – K. : Atika, 2004. – S. 138.

8. Kazmirenko L.I. Navchal'no-metodichnij kompleks navchal'noї disciplini "Psihologichna profilaktika deviantnoї povedinki pidlitkiv" / L.I. Kazmirenko, O.I. Kudermína. – K. 2013. – S. 39.

***Drones A. Socio-psychological factors of deviant behavior in juvenile delinquents. In the research, the delinquent behavior of juvenile convicted, leading to formation of compensatory hypertrophic self-assertion, nihilism, clear-cut abnormal self-esteem, negative imitation and support of delinquency, is analyzed. Such conduct is characterized by changes in the emotional-sensual sphere, taking the form of increased sensitivity, emotionality, impulsive manifestations, inadequate reactions to the external events, as well as by exaggerated level of solicitations, overestimation of one's own capabilities, desire to unite into groups, having a certain relish - hobbies, both of negative and positive nature, alteration of such important processes as thinking, perception, development of the world of illusions.***

*It has been proved that most frequently such juveniles, having delinquent orientation, are burdened by alcohol or drug addiction. They commit crimes under the influence of drugs or alcohol, that is, when the control of their behavior and motives is reduced. At the same time, not less important social factor of the emergence of deviant and later addictive behavior in juveniles, leading them to prison, is also the adverse climate in the family, distorted or absent relationships with the family members. During the process of formation, the adequate or deformed justice is formed depending on the extent to which the juvenile learned the social norms, what, in its turn, defines the choice of the future way of living. The purpose of the research is to characterize the phenomenon as a social, illegal behavior that obviously harms individuals and society as a whole. The main methods of the research are the theoretical analysis of the largest modern scientific sources on the respective subject matter, conducting the survey and analysis of the received results using the methods of mathematical statistics. The range of social and socio-psychological factors that impede successful rehabilitation and re-socialization of juveniles in the penal practice is formed in the research. The above mentioned factors include teenager's attempts to fill the void by imitating others, taking from them all the worst qualities, such as a cynical attitude to the moral standards, disrespect, boorish attitude toward others, disregard for the social norms and the rules of conduct.*

**Key words:** *deviant behavior, delinquent behavior, biological component, a social component, a psychological component, psychological defense.*

Отримано: 16.04.2014 р.

УДК 159.947 : 2 – 144.5

*Єсип М.З.*

## **РЕЛІГІЙНІ УЯВЛЕННЯ ЯК ЧИННИК СЕНСО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГАЛИЧАН**

*Єсип М.З. Релігійні уявлення як чинник сенсо-життєвих орієнтацій галичан. Виявлена залежність між релігійними уявленнями та сенсо-життєвими орієнтаціями галичан. З'ясовано, що схильність уявляти Бога милосердним та люблячим пов'язане із прагненням дотримуватись у своєму житті не лише просоціальних, але й прагматичних та егоїстичних цінностей. Переконуючи себе у суворості Бога, віруючі переоцінюють свою систему цінностей – вони стають байдужими та невпевненими у тому, яким орієнтирам слідувати у житті.*

**Ключові слова:** *егоїстичні цінності, просоціальні цінності, релігійні уявлення.*

*Есип М.З. Религиозные представления как фактор сенсо-жизненных ориентаций галичан. Установлена зависимость между религиозными представлениями и смысло-жизненными ориентациями галичан. Определено, что склонность представлять Бога милосердным и любящим*